

ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ СОКІЛЬСТВА

Олексій Лях-Породько

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Аннотация

Статья посвящена историко-педагогическим аспектам системы воспитания сокольства. Проанализировано исторические традиции физического воспитания сокольского движения во второй половине XIX – начала XX века. Определены факторы, которые препятствовали развитию сокольства в середине и второй половине XX века. Осуществлен сравнительный анализ уровня развития и популярности сокольской гимнастики на рубеже XIX-XX веков и формирования сокольской идеи в XXI веке. Выявлены актуальные для современной педагогики структурные компоненты модели системы воспитания сокольства.

Ключевые слова: сокольское гимнастическое движение, система воспитания, педагогика.

Annotation

Article is devoted historic-pedagogical aspects of an educational system sokol. The analysis historical traditions physical training sokol movements in second half XIX - the XX-th century beginnings. Factors which interfered with development sokol in the middle and second half of XX-th century are defined. The comparative analysis of a level of development and popularity sokol gymnastics on a boundary of the XIX-XX-th centuries and formations sokol ideas in the XXI-st century is carried out. Structural components of model of an educational system sokol are revealed actual for modern pedagogic.

Key words: sokol gymnastic movement, an educational system, pedagogics

Постановка проблеми. Пошук нових форм фізичного виховання в сучасності все частіше повертає у минуле, досвід якого залишається недостатньо вивчений й інколи недооцінений. Наприклад, постать О. Бутовського, за радянських часів була малопомітною в розвитку фізичного виховання й олімпійського спорту в Російській імперії. Такої ж долі зазнав й доволі високий рівень розвитку фізичного виховання і спорту в цій державі. Також критично аналізувалися системи фізичного виховання капіталістичних країн Німеччини, Франції, Англії тощо. З ідеологічних причин одна з самобутніх систем фізичного виховання у Європі кінця XIX – початку XX ст. – сокільська, була піддана жорсткій суб'єктивній критиці, і більше того, заборонена у СРСР та Чехословаччині. Таким чином, унеможлилювався розвиток системи виховання сокільства декілька десятиріч. Однак, з початком 90-х рр. XX ст. і набуттям Чехією незалежності поновився й зараз активно розвивається сокільський рух, складовою якого є педагогічні аспекти системи виховання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Традиційно у радянській спеціалізованій науково-методичній літературі про сокільство говорять лише у контексті буржуазно-націоналістичного руху, що дало підставу віднести його до лав вороже настроєних елементів до СРСР [2]. В остан-

ні роки з урахуванням зменшення ідеологічного тиску та зміни геополітичної ситуації у світі, історіографія сокільства значно розширилася. Все більше науковців звертається до вивчення історії та традицій сокільського руху в різні історичні періоди та в різних країнах світу [1, 3]. Однак найменш дослідженим питанням залишається педагогічна складова системи виховання сокільства.

Зв'язок дослідження з науковими чи практичними завданнями. Наукове дослідження виконане за темою 1.1 Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури та спорту на 2011-2015 рр. «Історичні організаційно-методичні та правові основи реалізації олімпійської освіти в Україні».

Мета дослідження – здійснити історико-теоретичний аналіз розвитку сокільського руху та виявити особливості формування сокільської системи виховання.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, історико-логічний, хронологічний та системний методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Сокільський гімнастичний рух зародився у поневоленій Чехії (Австро-Угорська імперія) у другій половині XIX століття як національно-патріотична громадська організація, метою якої було відродження традицій, культури, історії, мови чеського народу. Такі ідеї привабили й інші слов'янські народи, що надало змогу сокільству перетворитися на всеслов'янський рух (рис. 1), враховуючи піднесені настрої суспільства щодо політичної та економічної незалежності Чехії, Сербії, Болгарії, Хорватії, Польщі, України, сокільська ідея набула ідеологічного змісту, відтворивши сподівання всього слов'янського світу про єднання та національне державотворення.

Яскравими прикладами популярності сокільства у світі є кількісні показники чисельності «Со-

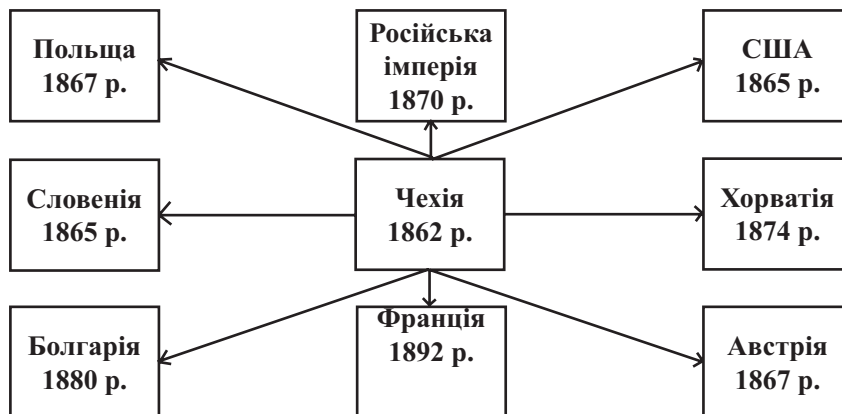

Рис. 1 – Схема поширення сокільського гімнастичного руху наприкінці XIX ст.

юзу Слов'янського Сокільства» (рис. 2) та особливості проведення Всесокільських зльотів. Наприклад, станом на 1911 р. соколів нараховувалось 131 000 осіб; в 1913 – 198 000; в 1925 – 616 000; в 1938 – 818 188 осіб. Отже, ми можемо з упевненістю стверджувати про дійсно масове захоплення сокільською ідеєю.

Окреме місце в сокільському гімнастичному русі посідають Всесокільські зльоти, які мали надзвичайне національно-виховне та патріотичне значення. Рівень їх організації, масштаби та регулярність проведення вражають своїми показниками. Вже понад 100 років відбуваються Всесокільські зльоти, починаючи з

1882 р., і триває це дійство до нашого часу. Останній зліт відбувся 2012 р. у місті Прага й зібрав 30 000 тис. учасників з різних куточків світу.

Однак не лише ідея національного відродження приваблювала широкі верстви населення до сокільського руху. Окрім цього була ще одна надзвичайно важлива ознака, яка сприяла поширенню сокільської гімнастики в різних країнах світу (Чехії, Словаччині, Болгарії, Сербії, Польщі, Хорватії, Російській імперії, Англії, США, Франції тощо). Такою ознакою є органічне поєднання традицій фізичного виховання прадавніх народів та нових поглядів провідних педагогів XIX

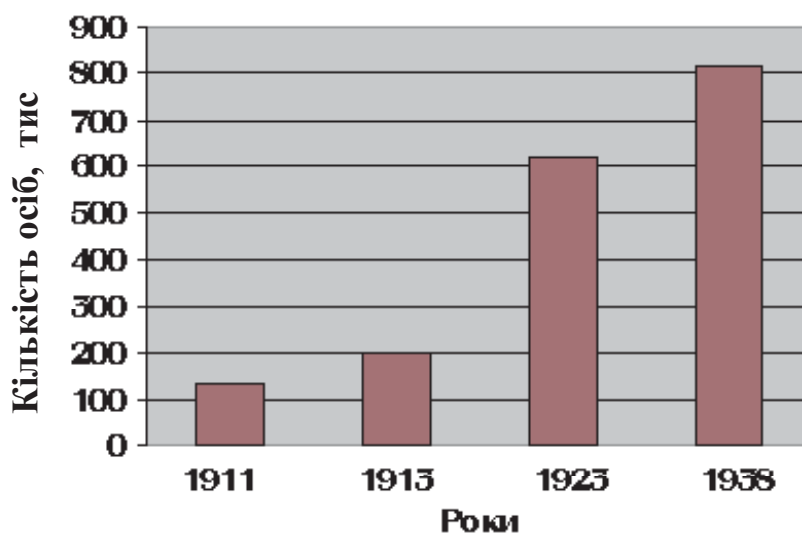

Рис. 2 – Динаміка збільшення чисельності «Союзу Слов'янського Сокільства» у першій половині XX ст.

– XX століття щодо фізичного розвитку в сокільській системі виховання. Прикладом визнання на державному рівні значущості сокільської гімнастики є Російська імперія, де міністерством освіти та військовим відомством вона офіційно була впроваджена до навчально-виховного процесу молоді та військовослужбовців [3]. Підтвердженням цього є кількісні показники та відсоток викладання сокільської гімнастики у навчальних закладах (рис. 3).

менш відомими та поширеними системами гімнастики Німеччини, Швеції, Франції, сокільській системі виховання надавала не тільки гімнастика, а у першу чергу педагогічна складова. До речі, на межі XIX – XX століття серед основних компонентів сокільського виховання визначались такі: тілесне (фізичне), моральне, народне (національне), демократичне, прогресивне. Тут необхідно дати пояснення щодо кожного з названих компонентів. У розумінні соколів шляхом фі-

лення, незважаючи на соціальний стан, вік, стать, політичні чи релігійні погляди. Ключовим компонентом у сокільському вихованні є постійний прогрес, тобто постійний шлях вперед назустріч новим умовам життя і потребам сучасного суспільства. Власне такі погляди були в основі сокільської ідеї кінця XIX – початку XX століття. І не безпідставно, що ці ідеї сприяли швидкому поширенню та популяризації сокільського гімнастичного руху.

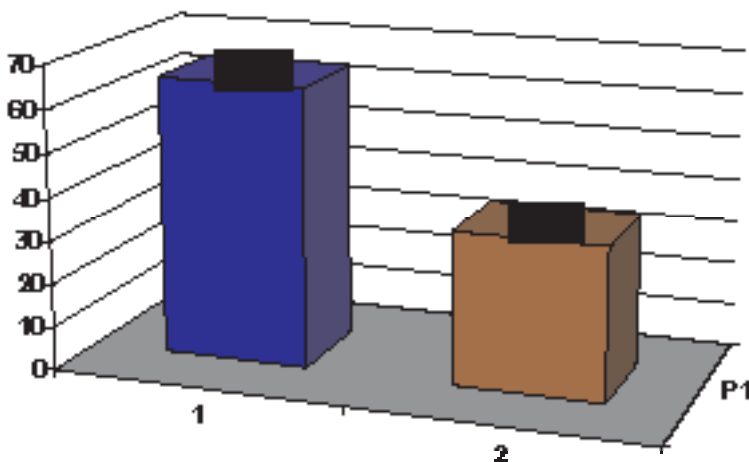
Зазнаючи упродовж XX століття значних руйнацій та переслідувань, а це заборони сокільського руху в 20-х рр. в СРСР Радянською владою, наприкінці 30-х рр. нацистською владою в Чехословаччині і в кінці 40-х рр. комуністичним елементом знову на Батьківщині сокільства, ізоляція якого тривала до повалення тоталітарного режиму СРСР, сокільський рух не зник, а продовжує розвиватися і сьогодні у XXI столітті.

І тут слід зацентувати увагу на те, що сокільство не замкнулося під впливом вищезгаданих перешкод, а дійсно відповідало своїй провідній ідеї прогресу. Якщо до цього часу сокільський гімнастичний рух перевагу надавав національно-патріотичній ідеї виховання, то для того щоб відповідати запитам сучасного світу епохи глобалізації на перше місце виходять проекти пов'язані з фізкультурно-спортивними та культурно-просвітницькими програмами єднання.

Сьогодні сокільський рух використовує інноваційні спортивно-педагогічні технології для того, щоб сформувати нову модель сокільського виховання [4]. Перш за все вона повинна включати такі **компоненти**:

1. Вивчення історичних традицій фізичного виховання прадавніх народів та використання провідних педагогічних ідей.

2. Комплексне оволодіння практичними вміннями та зна-

Рис/ 3 – Сокільська гімнастика у закладах освіти Російської імперії у 1912 році

- Навчальні заклади викладання гімнастики у яких здійснювалось за сокільською системою
- Заклади освіти у яких викладались різні види гімнастики

Дані рисунка 3 підтверджують зазначене вище щодо популярності сокільської гімнастичної системи у сфері освіти Російської імперії на початку XX століття. Більше того, аналізуючи показники рисунка слід звернути увагу на те, що частка навчальних закладів, де викладалася сокільська гімнастика, становить більшу половину (855), тобто – 64,7 %, у той час як у 711 закладах освіти заняття з гімнастики проводилися за різними системами (шведська, німецька, військова), що у сумі становить 35,3 % [5].

Безсумнівно, такої популярності, порівняно з іншими не

зичного виховання тілесність людини повинно удосконалюватись, загартовуватись, а також бути здоровим, сильним та гарним. Тісний взаємозв'язок морального та тілесного призводить до виховання сили волі та характеру особистості. Великого значення надавали соколи національному вихованню серед народу. Тобто вивчення та збереження самобутніх традицій народу було одним з найголовніших серед сокільських ідей. Демократичність у сокільському вихованні це не що інше, як можливість долучитися до сокільства широких верств насе-

ннями у тісному взаємозв'язку з духовним та моральним вихованням.

3. Спрямованість педагогічного процесу на виховання індивідуальності як складової суспільних відносин та соціалізації у сучасному глобальному світі.

4. Формування нового типу соціальних відносин: зміна ролі наставника, перехід до сумісних дій у нових ситуаціях творчого вивчення світу.

5. Постійний творчий пошук нових методів та технологій удосконалення сокільської системи виховання.

Отже сокільська модель виховання передбачає поєднання традицій фізичного виховання минулого з фізкультурним та педагогічним надбанням Нового часу та синтез їх у якісно нову систему виховання.

Надзвичайно цікавим в цьому контексті постає аналіз структури сокільського виховання, до якої входять такі **складові**:

- аналітична (вивчення особистості та соціально-педагогічного середовища його розвитку);
- діагностична (виявлення та аналіз рівня розвитку вихованців);
- прогностична (формування очікуваного результату та умови її досягнення);
- проєктуєча (розробка програми виховання, вибір засобів діяльності, які направлені на досягнення поставленої мети);
- організаторська (формування мотивації розвитку особистості, організація діяльності та комунікативності);
- контрольно-оцінювальна (визначення та оцінка результатів виховання, ефективності форм та засобів організації виховної роботи).

Таким чином, модель сокільської системи виховання не статично-консервативна, а перебуває в постійному динамічному розвитку, що дозволяє здійснювати пошук та впровадження нових інно-

ваційних форм, методів та засобів виховання.

Окрім цього, одним із найефективніших факторів поширення сокільської системи виховання є державне регулювання та підтримка у різних сферах життєдіяльності суспільства (рис. 4).

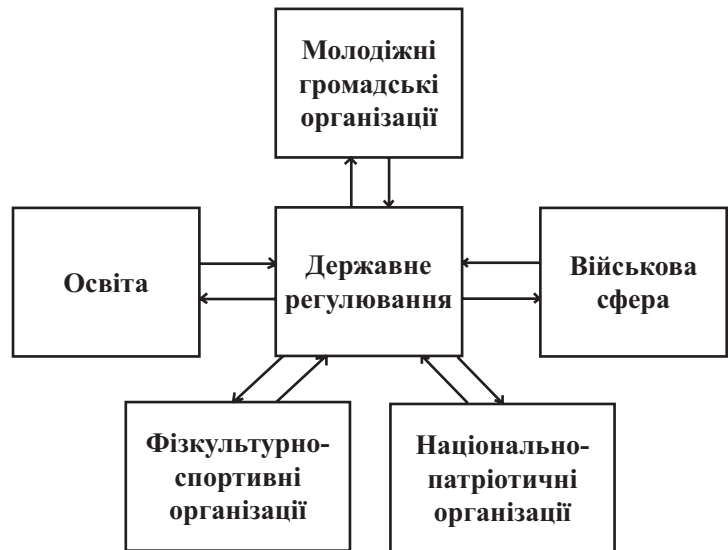

Рис. 4 – Державно-громадське регулювання сокільської системи виховання

Не втрачає актуальності ідея сокільства й понині – у час пробудження національної свідомості багатьох народів та розбудови системи фізичної культури і спорту в різних країнах світу. Тим більше, що звернення до історії організаційно-методичного та педагогічного досвіду сокільства могло би сприяти поліпшенню системи фізкультурно-спортивного руху в країнах де відбувається реорганізація системи фізичного виховання з залученням широких мас населення.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях буде здійснена спроба аналізу та визначення особливостей функціонування сокільської системи виховання на межі ХХ – ХХІ століття.

Висновок

Сокільський гімнастичний рух зародившись, як національно-патріотичний елемент з широ-

ким використанням гімнастики (розробка гімнастичної системи, організація гімнастичних публічних виступів, проведення Всесокольських гімнастичних зльотів тощо), перетворився на соціокультурне явище. Ключовим аспектом цього феномену постала

самобутня система виховання, яка поєднала традиції фізичного виховання минулого та провідні педагогічні ідеї Нового часу. Таке органічне поєднання фізкультурно-педагогічного спадку та досвіду, з урахуванням привабливості ідей, зокрема серед слов'янських народів, сприяло широкому поширенню не тільки сокільської гімнастики, а й популярності сокільської системи виховання у різних країнах світу.

Література

1. Вацеба Оксана. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / Оксана Вацеба. – Івано-Франківськ.: «Лілея-НВ», 1997. – 232 с.
2. История физической культуры и спорта. / под ред. Столбова В.В. – М.: Физкультура и спорт, 1977. – 232 с.
3. Лях-Породько О. О. Сокільський гімнастичний рух у Російській імперії наприкінці

XIX – початку XX століття (на матеріалі території сучасної України): дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02 / Лях-Породько Олексій Олексійович. – К.: НУФВ-СУ, 2010. – 204 с.

4. Підлісний В. І. Парадигма соціальського виховання майбутнього вчителя фізичної культури: монографія / В. І. Підлісний, О. В. Бригадий, А. В. Леоненко. – Суми: Видавництво «МакДен», 2011. – 142 с.

5. Суник А. Б. Российский спорт и олимпийское движение на рубеже XIX – XX веков / А. Б. Суник. Изд. 2-е, исправл. и дополн. – М.: Советский спорт, 2004. – 764 с.

